

cenzon dobitnie podkreślił odrębność pozycji Marata jako teoretyka prawa karnego wyrażającego interesy plebejskich mas rewolucji. Podsumowując swe uwagi ogólne obaj autorzy¹⁵, wbrew dotychczasowej literaturze przedmiotu, doszli w kwestii zasadniczej do zbliżonej konkluzji: poglądy swe na prawo karne Marat ustalił w okresie przedrewolucyjnym, a jego wypowiedzi z okresu późniejszego stanowią ich kontynuację i pogłębienia. Tak więc brak podstaw do odrywania Marata — humanitarysty od późniejszej działalności inspiratora Trybunału Rewolucyjnego.

STANISŁAW SALMONOWICZ (Kraków)

Uwe-Jens Heuer, *Allgemeines Landrecht und Klassenkampf*. Berlin 1960, ss. 210.

Allgemeines Landrecht, kodyfikacja prawa z końca XVIII wieku, posiada bardzo bogatą literaturę. Omawia ona nie tylko formę i treść tej kodyfikacji, prace związane z jej ułożeniem, perypetie z wprowadzeniem jej w życie, ale również szczegółowo zajmuje się biografią osób z tworem tym związanych. Literatura ta kończy się właściwie w ostatnich latach XIX stulecia, a dopiero w latach trzydziestych XX w. znajdujemy parę większych rozpraw H. Thiem'e. Nowa więc praca, jaką przedłożył nam U. Heuer wzbudzić musi zainteresowanie czytelnika z dwóch powodów: po pierwsze, czy autor stosując nową metodę badawczą ukazał nam *Landrecht* w nowym świetle i po drugie, czy oparł się na nowych nie znanych do tego czasu materiałach. Na wstępie chciałbym podkreślić, że przy tak obfitej literaturze przedmiotu, opartej w dużej mierze na szerokiej podstawie źródłowej, trudno jest doszukać się nowych materiałów, ale zastosowana przez autora metoda badawcza pozwoliła na ukazanie *Landrechtu* w innym niż do tego czasu ujęciu. Wprawdzie tytuł pracy nie jest zbyt szczęśliwie dobrany i nie zawsze odpowiada treści ale i w tym kryje się nowość pracy Heuera.

W przeciwieństwie do dotychczasowych opracowań, mających w większości charakter dogmatyczny, Heuer daje pogłębioną analizę sytuacji społeczno-gospodarczej Prus końcowych lat XVIII stulecia. Pozwoliło to czytelnikowi na uświadomienie sobie przyczyny podjęcia prac nad kodyfikacją prawa, które miało obowiązywać na całym terytorium Prus oraz jej charakteru. We wstępie swej pracy autor wyraźnie podkreśla, że nie można zrozumieć poszczególnych etapów walk o wprowadzenie *Landrechtu*, dopóki nie zostanie dokładnie omówiony ówczesny stan Prus, wpływy burżuazyjnej rewolucji francuskiej oraz walk narodowowyzwoleńczych, jakie toczyły się w Polsce. Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej Prus końca XVIII wieku nie przynosi nam, gdy chodzi o materiał źródłowy, wiele nowego. Autor bowiem opiera się na dotychczasowych opracowaniach, nie sięgając po nowe materiały źródłowe. Jednakże stara się ukazać uwidaczniający się kryzys gospodarki feudalnej, czego dotychczasowi autorzy, mimo posiadanej dokumentacji źródłowej nie czynili. To samo odnosi się do stosunków społecznych, które autor analizuje, starając się wykazać ich feudalną strukturę. Na tym tle dopiero zarysowuje się walka nielicznych sił postępowych, złożonych głównie z bogatszego mieszczaństwa i części biurokracji o wprowadzenie pewnego bezpieczeństwa prawnego dla rozwijających się stosunków kapitalistycznych.

Dużo miejsca poświęca autor omówieniu postulatów rozwijającej się burżuazji, powołaniu komisji, której zadaniem miało być ułożenie Powszechnego Zbioru Praw (AGB). Zanim jednak przystąpił do analizy tego Zbioru zatrzymał się dość długo nad pochodzeniem społecznym autorów AGB, ich poglądów ekonomicznych, praw-

¹⁵ F. Lohmann, s. 135—137, A. A. Gercenzon, s. 232 i n.

nych i politycznych. Rzuca to światło w pewnej mierze na charakter kodyfikacji, jednakże zbyt długie wywody rozbijają przejrzystość układu pracy.

Wyczerpująco zajął się Heuer omówieniem przebiegu prac kodyfikacyjnych oraz charakteru Powszechnego Zbioru Praw. Poprzednie już rozdziały, a w szczególności analiza stosunków społeczno-gospodarczych, określały z góry jego zasady. Powszechny Zbiór sankcjonował stosunki feudalne panujące w Prusach. Trzeba jednak na marginesie wywodów autora stwierdzić, że podjęcie prac kodyfikacyjnych i ogłoszenie Zbioru w języku niemieckim, a więc zrozumiałym dla mieszkańców Prus, było zjawiskiem świadczącym o zmianach, jakie w tym czasie zachodziły w monarchii Hohenzollernów. Heuer polemizuje z autorami, którzy pisali o „powszechnej” dyskusji nad Zbiorem. Wykazuje dobitnie, iż w dyskusji tej wzięła udział bardzo niska liczba prawników, urzędników i przedstawicieli bogatszego mieszczaństwa. Nie może więc tu być mowy o udziale „narodu”, jak to często z tym twierdzeniem można było się spotkać. Podkreśla też autor, że podstawowe zasady Zbioru utrwalające stosunki feudalne nie stanowiły przedmiotu dyskusji. Przytacza też wypowiedź Schlossera, który atakując z pozycji burżuazyjnych Zbiór stał na stanowisku, że w pierwszym rzędzie należy zmienić panujący ustrój, a dopiero później wprowadzać nową kodyfikację.

Dalsza historia z wprowadzeniem Zbioru jest powszechnie znana i autor też niewiele poświęca jej miejsca. Odmienne niż inni autorzy omawia jedynie motywy jej wprowadzenia po *suspensie*. Duży nacisk kładzie na sprawę rozbioru Polski, konieczność organizacji nowych nabytków, próby reorganizacji sądownictwa. Wydobywa przy tym nowe materiały źródłowe, w szczególności projekty reformy sądownictwa, które miały być zapoczątkowane na ziemiach polskich, a które w zasadzie zrealizowane zostały dopiero po roku 1795 i to w nowych polskich nabytkach terytorialnych. Dobrze, że autor nie pominął w swej pracy omówienia treści wyciągu z Powszechnego Prawa Krajowego, jaki opracowany został przez C. G. Suareza i C. Gosslera pod nazwą „Unterricht über die Gesetze für die Einwohner der Preussischen Staaten von zwey preussischen Rechtsgelehrten C. G. S. und C. S.”, a następnie przełożony na język polski pod tym samym tytułem. „Nauka o prawach rzuca również światło na charakter Powszechnego Prawa Krajowego”. Z całej części Powszechnego Prawa dotyczącego chłopów, a liczącego 282 strony, zostały jedynie cztery z uwagą, że „Die Rechte und Pflichten zwischen Gutsunterthanen und ihren Herrschaften sind nach Verschiedenheit der Provinzen und Oerter — — bestimmt”. Jak pisze autor, wydanie „Nauki o prawach” było krokiem wstecz w stosunku do ogólnych zasad Powszechnego Prawa. Był to praktyczny podręcznik dla szlachty pruskiej, jednakże jego znaczenie polegało na umniejszeniu ataku pruskiej reakcji przeciwko całej kodyfikacji.

Jak już podkreślałem praca Heuera rzuca wiele nowego światła na przebieg prac związanych z wprowadzeniem Powszechnego Prawa i to jest zasługą autora.

JAN WAŚICKI (Poznań)

Alfred Wielopolski, *Ustrój polityczny Pomorza Zachodniego w XIX w.*, Instytut Zachodnio-Pomorski, Prace Sekcji Historycznej nr 3, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1965, s. 164.

Pojawienie się pracy poświęconej ustrojowi politycznemu Pomorza Zachodniego w XIX w., napisanej przez wybitnego znawcę historii gospodarczej i społecznej tej dzielnicy, prof. Alfreda Wielopolskiego, zasługuje na szczególną uwagę. Chodzi tu bowiem nie tylko o sam fakt wzbogacenia polskiej literatury naukowej pionierskim opracowaniem dziejów ustroju tak historycznie ważnej polskiej dziel-